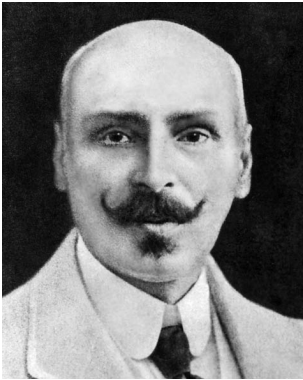

І. М. Дзюба

Коцюбинський Михайло Михайлович

КОЦЮБИНСЬКИЙ Михайло Михайлович (05(17). 09. 1864, Вінниця - 12(25). 04. 1913, Київ, похований у Чернігові) - письменник, громадсько-культурний діяч. Брат [Хоми](#), батько [Юрія](#), [Ірини](#) та [Романа](#), дід [Флоріана](#), дядько [Наталії](#) і [Михайлини Коцюбинських](#), [З. Коцюбинської-Єфименко](#). Класик української літератури.

Народився в сім'ї дрібного урядовця, який служив у різних містах Поділля. Закінчив двокласну школу в м. Бар (1875), навчався у Шаргородській бурсі (обидва - нині Вінницької обл.). Захопився літературою. Особливе враження, за його спогадами, справили «Кобзар» Т. Шевченка та оповідання [Марка Вовчка](#). Твори Л. Фоєрбаха і Ф.-Ш. Фур'є привертали увагу до суспільно-політичної думки і «симпатії до соціалізму». 1881 вступив до Кам'янець-Подільської духовної семінарії (нині Хмельницької обл.), де потрапив у товариство народницьки налаштованої студентської молоді, яка читала нелегальну літературу. Закінчити навчання не зміг: скрутне матеріальне становище родини змусило шукати заробіток. 1891 склав екзамен на народного вчителя. Працював на Поділлі, де збирав український фольклор. У ж. «Дзвінок» надруковано його оповідання «Харитя», «Нюрнберзьке яйце», «Ялинка», «Маленький грішник». У них особливо чарівні постаті укр. дітвори з вираз. нац. колоритом у психіці й емоц. ладі. Оповідання перейняті атмосферою душевності й доброти, їхня поет. правда морально змістовна й зворушлива. На жаль, К. рідко звертався до жанру дит. оповідань.

Повість «На віру» (написана 1891, надрукована 1892 у ж. «Правда») – спроба молодого письменника серйозно заглибитися в значні й характерні явища нар. побуту та звичаєвості, засвоївши тверезі погляди селянина-трудівника. Йшлося про нову форму шлюбу, що поширилася в ті роки на селі, – співжиття «на віру», тобто без дозволу церкви й цивіл. влади; воно зумовлювалося різноманіт. причинами, часто екон. порядку, і було складним соц.-психол. феноменом, знаменням часу. Від героя повісті Ігната починається довга низка улюблених персонажів К., одержимих «клятими питаннями». Де мужиц. щастя, в чому воно? – ця думка не дає спокою Гнатові (і це характерно для персонажів К.). Його турбують не так фіз. тяготи селян. життя, як гостро відчувані ним власна «незрячість», «темнота», кривди його морал. поняття, почуття справедливості й совісті (як у героїв І. Нечуя-Левицького й Панаса Мирного – Миколи Джері й Чіпки).

Наступ. значним твором К. було велике оповідання «Ціпов'яз», написане 1883 у Вінниці. Історія двох братів, протилежних прагненнями і вдачею, близька до нар. оповідок про «правду» і «кривду». В образі правдошукача Семена дістав розвиток окреслений у повісті «На віру» нар. характер, що пробуджується до політ. мислення, з властивим певному селян. типові філос. складом розуму, прагненням «докопатися» до суті. Семен – із тих, хто не про себе думає і турбується, а про громаду, в певному сенсі про біди людства взагалі, і це свідоцтво тієї високої людяності, тієї здатності до соц. почуттів, що їх уміла побачити й поцінувати в селянинові укр. класична літ-ра. Тоді як Роман – постать сільс. глитая: К. уважно придивлявся до процесів соц. розшарування на селі. В оповіданні «Ціпов'яз» уперше в К. прозвучав мотив боротьби за нац. пробудження, протесту проти нац. пригнічення й розтління.

У 1890-і рр. спостерігалось деяке піднесення нац. руху – після погрому, вчиненого царатом у 1870–80-і рр. У різних молодіж. гуртках та організаціях, часто напівлегал. характеру, побували майже всі укр. письменники – від Лесі Українки до В. Самійленка й П. Тичини. Одним із таких гуртків було «Братство тарасівців», організоване 1892 студентом Харків. університету І. Липою. У його складі були В. Самійленко, Є. Тимченко, В. Шемет, брати Міхновські, Віра Дейша (майбутня дружина К.) та ін. Того ж 1892 чл. «Братства» став і К. Осн. своїм завданням «Братство» ставило «плекання нації» – шляхом культур. роботи, політ. освіти й особистого прикладу. Великого значення надавали тарасівці виданню книжок для нар. читання та просвітн. роботі серед селян і робітництва.

«Братчики» допомогли К. 1892 увійти до складу філоксер. комісії по боротьбі зі шкідниками винограду в Бессарабії й Криму. В різних філоксер. загонах він працював до 1897. Нові враження і великий життєвий досвід лягли в основу

низки творів. Герой оповідання «Для загального добра» Тихович, сповідуючи ідею роботи серед народу, їде боротися з філоксерою, думаючи, що він буде корисний бідним «молдуванам». Проте стає їхнім ворогом, бо, знищуючи хворі виноградники, позбавляє їх єдиного джерела існування. «Молдуванин» Земфір не вірить, щоб існувала в світі така жорстокість, яка б позбавляла бідняка остан. шматка хліба. А виявляється, вона є, ще й зветься піклуванням про «загальне добро». В оповіданні показано як неспроможність народниц. ілюзій інтелігента Тиховича, так і протилежність інтересів молдав. селянства й цар. адміністрації.

У період найбільшого зближення з «тарасівцями» К. написав казку «Хо» – сатир. твір, перейнятий публіцист., полеміч. мотивами й молодечим азартом боротьби. За словами самого К. (в його листі до В. Лукича), гол. фігура оповідання – «страх людський». Невипадково цей феномен обрано для сарказму, полеміки й демістифікації. Адже страх був одним з осн. знарядь деспотизму. К. «розчакловує» фігуру страху – казкового «діда Хо», зводить його з рівня демона до побутового, чия уявна гіпнотична сила – породження люд. фантазії або ж хитра вигадка людей для виправдання влас. слабкості. Казка-оповідання потішно висміює цей страх і немовби запрошує зблизька подивитися на цього нікчем. «діда Хо». Гумор і сарказм перемежовано лірикою і сатирою, передаючи узагальнений «образ» страху, його «історію», «соціологію» і «психологію». Зокрема наголошено, що «українофільський» страх породжений постій. переслідуваннями «мазепинців» та «сепаратистів»; йому протиставлено емоц. тон безстраш. виклику, самовідданості й альтруїзму, характерних для молоді з кола «тарасівців». Однак їхня позитивна програма залишалася доволі риторичною; соц. та нац. погляди К. ще будуть поглиблюватися і конкретизуватися.

1897 К. переїхав до Житомира і деякий час працював у г. «Волынь», ведучи відділ «Свет и тени русской жизни». Прикметні його виступи на захист національностей, особливо окраїнних. «Как это ни дико звучит в наш век гуманизма и толерантности, – саркастично пише він у одній зі статей, – однако приходится сознаться, что инородцы, живущие на наших окраинах, представляют из себя пасынков если не России, то, по крайней мере, судьбы. Стоит лишь вспомнить картину современного быта северных инородцев... голод, обеднение, эксплуатация, водка, сифилис и, наконец, вымирание целого народа, вызванное не физиологическими причинами, а экономической рутинной». Наводячи факти, що спростовували офіц. версію царизму про його цивілізатор. місію, К. говорив, що тільки піднесенням місц. культури, а не нав'язуванням своєї, хоча б і вищої, можна досягти такого розвитку окраїн. іногородців, щоб вони, як губка, вбирали в себе досягнення європ. цивілізації. Цей висновок лежить у

річищі гол. напряду укр. демократ. сусп. думки з нац. питання, представленої іменами Т. Шевченка, І. Франка, М. Драгоманова, М. Павлика, Лесі Українки та ін.

Цензурні перешкоди змусили К. 1898 залишити г. «Волынь». Переїхав до Чернігова, де одержав місце в земстві. Не припиняв громад. діяльності. Ініціатор та актив. учасник багатьох нац.-культур. починань, літ. видань.

Розширив тематику творчості. Значне місце посів інонац. матеріал – життя молдав. селян, крим. татар, а також міського люду, духівництва, інтелігенції. З чуйною «вжитістю» в чужу духовну культуру й психіку змальовував побут і звичаї, традиції й характери молдаван і татар, помічав нові соц.-екон. та сусп. процеси в їхньому краї, співчутливо переповідав біди простолюду, який страждає від політ., екон. і нац. гноблення. Не для екзотики звертався К. до інонац. тематики; його повага і уважне ставлення до ін. народів усували будь-яку ідеалізацію чи афектацію, передбачали тверезість і поважність дослідж.; він з любов'ю відзначав мудрість деяких їхніх нац. звичаїв і водночас із бодем писав про негуманність окремих реліг. приписів («В путах шайтана» та ін.).

Робота над інонац. матеріалом була також важливим складовим елементом у цілеспрямов. і послідов. зусиллях К. та ін. укр. письменників розширити ідейно-темат. горизонти й збагатити художню палітру укр. прози. У січні 1903 з нагоди 100-літ. ювілею нової укр. літ-ри та відкриття в Полтаві пам'ятника її зачинателю І. Котляревському К. та М. Чернявський звернулися до колег зі своєрід. маніфестом, у якому закликали вийти за межі звичних, переважно сільс. тем і образів, звертатися до життя всіх сфер суспільства, відповідати на запити інтелігент. читача, вихованого на кращих зразках нової європ. літ-ри.

Із найбільшою повнотою постійне зростання твор. сил і можливостей К. виявилось в пору рев. піднесення 1905–07. Величезний і разючий за новизною соц. досвід революції, нові соц. явища, класові зіткнення, етичні колізії, глибокий істор. та люд. зміст сусп. процесів потребували худож. інтерпретації і знаходили її в соц.-психол. прозі К. Завдяки повноті й прозрінню життєвих шляхів та соц. поведінки представників різних класових і сусп. груп (особливо селянства й інтелігенції), багатоманітності групових та індивідуал. портретів учасників рев. зрушень, творчість К. склала своєрід. соц.-психол. літопис революції 1905–07.

Велику пізнавал. й естет. цінність становлять оповідання К., написані в останні роки життя, зокрема ті, в яких висвітлено шляхи інтелігенції в революції, подвижників-революціонерів із середовища молоді та їхніх антиподів – пристосуванців і прислужників режиму. Постаць профес. революціонера – конспіратора, підпільника – оточена загадковістю, ореолом або наклепами, притягувала в ті роки заг. увагу і водночас була психол. «невідомим», що

потребувало і психол. осягнення. В етюді «Невідомий» К. передав динаміку са мопочування «смертника», який добровільно взявся виконати рев. присуд високому цар. сановнику, публічно застрелив його і тепер у тюрмі чекає кари смерті. Виразне відтворення незвич. психол. станів, що відповідають винятковому становищу героя, гострота й безжалісність його спостережень та самоаналізу, властиві людині на межі остаточ. розрахунку з життям у найвищому розвитку своїх духов. сил, – дивовижно співмірні з атмосферою ентузіазму й пафосом самозречення, з висотою етич. самопочування героя й усвідомленням сусп. значущості своєї місії: «Я – гнів народу і його кара, дихання уст правди, вогонь з чорної хмари людської кривди, стріла з його лука...». Така інтерпретація постаті революціонера демонстративно протистояла офіц. і обивател. обрїхуванню й ненависті, хоч як це дивно, вона полемічно-актуальна й нині.

Одним із найдраматичніших і наймісткіших, а водночас і етично глибоких творів К. є оповідання «В дорозі», присвяч. актуал., модній у роки після поразки революції й торжества реакції темі «спокушення» революціонера – вибору між колиш. ідеалами боротьби, яка тепер здається марною, і відмовою від них заради особистого благополуччя. Темою і фабулою воно перегукується із голосною тоді повістю Л. Андреева «Тьма» (ж. «Шиповник», 1907, кн. 7), але протилежне духом і глибше етич. сутністю, оскільки мотив вірності товариш. зобов'язанням і громадян. обов'язку розширюється до мотиву вірності своєму люд. покликанню, кращим люд. якостям.

Зацікавившись особою профес. революціонера, К. звертається до образів його антиподів – охоронців режиму царизму. В оповіданні «Persona grata» змалював постать профес. ката-вішалника. Не заради епатації звернувся письменник до такого незвичай. об'єкта оповіді – він відчував потребу порушити проблему відповідальності за узаконені потворності сусп. побуту. К. дослідив розтлін. вплив політ. деспотизму на соц. психологію й морал. тонус суспільства, яке живе за умов безправності й приниженості. Всі мотиви, емоції й роздуми в оповіданні сфокусовано в питанні: хто він, той гол. кат, кат-повелитель, який діє руками катів-виконавців. Це питання по-своєму ставить і «рядовий кат» Лазар, який починає відчувати себе не лише катом, а й жертвою, «сокирою в чужій руці» – і хоче побачити цю руку, придумує кару катові-повелителю (Лазар «знає, як це зробити, його навчили»). Його примітивне, але по-своєму слушне уявлення стає завершал. штрихом у картині того царства деспотизму, де кожен із вірнопідданих є водночас несвідомим катом і жертвою; де важко уявити обличчя «найголовнішого» ката (хоч він цілком природно ототожнюється з самодержцем), – бо це сама сліпа безлика сила деспотизму, саме суспільство, яке допускає деспотизм і дає йому силу.

В оповіданні «Подарунок на іменини» (1912) тему катівства подано в оточенні інакших соц.-психол. проблем та озвучено новими мотивами. Фабула, здавалося б, ґротескна. Околоточний наглядч Карпо Петрович Зайчик, бажаючи зробити пам'ят. сюрприз синові в день його іменин, приводить його в тюрму подивитися повішання революціонерки. Однак цей гіркий ґротеск виявляє глибокий трагізм буденності, «нормальності» і навіть своєї рідної, що реально складається в житті, «людяності» страхітливо нелюдяного. Адже катівство, узагальнено взяте, як суть самої системи царизму, уявляється в цьому суспільстві працею «необхідною і корисною», шанованою владою. Воно має свої будні і свята, свої еталони і профес. «добросовісність». Ця «нормальність» катівства вселила в Зайчика переконання в плідності прожитого життя, чесно виконаного перед «отечеством» обов'язку. Він навіть не здогадується про існування інакшого життя, інакших людей, ін. вимірів. І свій катів. життєвий підсумок, свій катів. світ і свою катів. гідність він ладен передати дітям як кращий спадок, як батьків. подарунок. Але з подарунком і вийшов у Карпа Петровича Зайчика конфуз, що обернувся родин. трагедією. Замість співчутливого чи вдяч. сприйняття такого «подарунка», син падає в гарячку від гидкої «місії» батька і зрікається його. Відтепер він не визнаватиме в батькові навчителя життя; йому потрібен інакший шлях.

У розпал чорносотен. погромів 1906 К. написав оповідання «Він іде» і «Сміх». У першому з них як організаторів євр. погромів показано цар. владу та її агентуру серед покидьків суспільства (з глибоким співчуттям ставився К. до жертв погромів – євр. бідноти); у другому – про «полювання» чорної сотні на інтелігенцію – явище, характерне для сусп. життя Росії того часу й культивоване царизмом, який умів душити руками нібито народу «сеятелей крамоли и врагов отечества». Ще один важливий принциповий мотив оповідання «Сміх» – криза видимої гармонії між народом і «лівою» інтелігенцією та ліберал. панством: ідеться про сувору перевірку життям показового народолобства останніх. Адвокат Валер'ян Чубинський був приголомшений, коли, поскаржившись робітниці Варварі, що «панів б'ють», і шукаючи в неї співчуття, у відповідь почув зухвалий сміх і відповідь: «...І хай б'ють... Годі панувати... Слава тобі, господи, діждались люди...». Він був приголомшений, бо, як йому здавалося, він та його сім'я ставилися до Варвари щонайкраще, вона платила їм тим самим, і всі були задоволені. Та тільки тепер цей несподіваний сміх багато йому сказав, і він «уперше побачив те, коло чого щодня проходив, як сліпий»: босі потріскані ноги, землистий колір обличчя, синці під очима, зламану силу, що йшла на інших... Робота... робота... робота – і все на інших, щоб їм було добре... А він ще хотів від неї співчуття... Оповідання «Сміх» часто розглядали як просту сатиру на ліберал. інтелігенцію, що викривала фальш її народолобства. Але це далеко не вичерпувало проблематики оповідання. Сам К. вважав його не сатирою, а

драмою – драмою чубинських.

Оповідання «Коні не винні» вже виразніше сатиричне – там, де йдеться про ліберал. (навіть «червоного») поміщика Аркадія Петровича Малину, який був прямо-таки «батьком» для навколиш. селян і якого спантеличив їхній прихід з метою «по-доброму» поділити його землі. Довго не погоджувався він прийняти карал. загін, надісланий для наведення порядку, та коли йому було розумно підказано, що коням потрібен постій, він, зрештою, погодився – адже «коні не винні». К. одверто солідаризується із селян. стихією, він одвертий у відтворенні протилежності й непримиренності класових інтересів селян – і «революційних» та «гуманних» поміщиків, коли вони володіють землею, якої селяни позбавлені.

Центр. місце у створеному К. соц.-психол. літописі доби бурж.-демократ. революції 1905–07 посідає повість «Fata morgana» – відповідь на питання, поставлені й не вичерпані в оповіданнях: про соц. зміст масового селян. руху та його форми, світлі й темні сторони. Багатством змісту, глибиною «промірювання» селян. буття, моноліт. натуральністю характерів і повнокровністю пристрастей, розмахом думки та силою узагальнення, жорсткістю правди повість К. посідає одне з перших місць серед класич. творів про селянство в світ. літ-рі. А місткістю форми їй важко знайти щось рівне: адже перша частина повісті (спочатку була самост. твором, займає лише 30 сторінок тексту) дає панораму передрев. укр. села, увічніює його «труди і дні», тяжкі тривоги та гарячкові надії, жорстоку звичайність бід і скупість радостей селянина, його травми й потворності під гнітом нав'язаних нелюдських умов існування; показує «золоті розсипи» його людяності, його живу душу, любов до землі та праці, жагу вільної праці на вільній землі, якої він так ніколи й не одержав. Перша частина «Fata morgana» сповнена суворого драматизму, який наростає і в кінці постає тривож. запитанням: що буде далі? Відповідь (правда, не остаточну) дало саме життя, і воно ж підказало авторові необхідність продовження повісті. Уже в рік опублікування 1-ї частини (1904), а ще більше наступ. глухі заворушення селян. бідноти переросли в бунти, повстання різної міри організованості. Уряд. війська придушили їх, а багатії довершили самосуди. Однією із жахливих трагедій тих днів була «вихвостівська» – самосуд над сімнадцятьма селянами в селі Вихвостів. Під враженням від цих подій, вивчивши велику кількість стосовних до них матеріалів, К. розпочав роботу над 2-ю частиною «Fata morgana» (закінчив 1910). У ній художнє дослідж. зосередив на соц.-психол. аспектах бурхливого піднесення селян. руху та перших елементах його організованості й цілеспрямованості. Значне місце в повісті посідає образ молодого селянина Марка Гущі, який ходив на заробітки в місто і в колах фабрич. люду пройшов деяку школу класової боротьби, тому впливає на земляків у найбурхливіші моменти руху, який має свої злети й падіння.

Сповнена життя, поривів самовідданості й вибухів дикості, гордої гідності й стидкої слабкості, ініціативи соц. творчості й вибухів анархії, історія селян. руху в повісті закінчується трагічно. Нетривале свято свободи захлинулося в крові. Перша ж панічна звістка про наближення карал. загону паралізувала село і породила інстинкт самозбереження: виказати призвідців, щоб не загинули всі. З ними багатії і розправляються жорстоко, а та селян. маса, яка ще недавно сама обирала «зачинщиків» на громад. справу, тепер мовчить. На її обличчях письменник знову читає «страх, звичку слухати начальство». І знову все повернулося до колишнього. А проте – чи так уже до колишнього? Величезний істор. урок не мине даром ні для переможених, ні для переможців, і новий істор. рух піде по-інакшому. Такий соц. підсумок грандіоз. драми, яку мужньо описав К.

Здоров'я К., зломлене важкою працею й життєвими негараздами, різко погіршилося, і він кілька разів виїздив на лікування за кордон, зокрема на о-в Капрі (Італія). Там він познайомився і зблизився із [М. Горьким](#), який сприяв популяризації його творчості в рос. суспільстві. Їх зближували демократ. настановленість, гуманізм, протистояння декадентщині й ренегатству, які тоді бруд. хвилею затопили «столипін.» Росію. У відгуку на смерть К. М. Горький тепло писав про його рідкісні душевні якості, любов до України, відданість ідеям краси і добра, особливо ж – про його романтизм як «найлюдяніший настрій», як «жагу добра в людях».

Справді, романтич. тонус дедалі більше заволодівав К. в останні роки життя, всупереч хворобам і втомі. З цим романтич. настроєм пов'язане й написання одного з найчарівніших творів К. – повісті «Тіні забутих предків» (1911; інсценізацію повісті здійснено 1989 в Івано-Фр. укр. муз.-драм. театрі ім. І. Франка, однойм. балет 1960 створив В. Кирейко).

К. звернувся до минулого свого народу й написав героїко-романт. повість «Дорогою ціною» (1901). Теми історії визв. боротьби українського народу не давали йому спокою, вони перегукувалися з роздумами про сучасне й вимагали втілення. Незадовго до смерті вдалося йому викликати до життя «тіні забутих предків». То був світ минулого Гуцульщини, з якою К. був тісно пов'язаний, світ нар. фантазії, краси, повір'їв і традицій, – то було звертання до невичерп. джерел духовності і світосприймання народу.

Творчість К. склала епоху в укр. прозі і, за визнанням багатьох авторитет. поцінувачів, належить до кращих сторінок у світ. літ-рі. Ще за життя автора його твори перекладали багатьма європ. мовами, утверджуючи добру славу укр. культури.

К. залишається зразком героїч. служіння рідній літературі, яка, розвиваючись за неймовірно тяжких політ. та сусп. умов, виявила дивовижну життєздатність та диво постій. відродження всупереч усім заборонам, нав'язаному їй провінц. становищу, компрометації епігонів. У К. плідно поєднано увагу до літ. традицій, здатність їх засвоєння і бачення нового в житті й літературі, постій. пошук нових худож. рішень і можливостей. Почавши з реалізму народниц. штибу, цінуючи епічні полотна І. Нечуя-Левицького та Панаса Мирного, він ішов у бік поглибленого соц. психологізму, неоромантизму та модернізму, збагачуючи свою палітру моментами експресії та імпресіоніст. поетикою. Як і Лесі Українці та О. Кобилянській, йому доводилося почути немало докорів та звинувачень у нібито відході від демократизму, зневажанні народності тощо. Але він ішов обраною дорогою концептуал. та худож. пошуків. Як і всі справжні письменники, К. не просто «відтворював» соц. і житей. дійсність. Із сирого матеріалу дійсності він моделював свій світ, де вирішував свої питання і втілював свої мотиви. Це мотиви героїзму й агероїзму, максималізму душі та її маловимогливості, її хизування своїм правом на пересічність; це ситуації життєвого вибору, ідей. та етич., вибору, за яким стоїть вічне і непозбутнє питання про сенс життя, про вміння і можливість гідно прожити його – ці та ін. мотиви і колізії є у К. суб'єктив. формою переживання об'єктив. соц. феноменів і свого ставлення до них.

К. по-своєму передбачив пошуки світ. соц.-психол. прози 20 ст. У нього наявні ті психоаналіт. осягнення та досліді, які, намітившись у реалістів кін. 19 – поч. 20 ст., по-різному розвинули модерністи (відомі як «потік свідомості»). Так само і деякі ідейні та етичні мотиви К. провістили проблематику наступ. поколінь інтелігенції (напр., соціологія і психологія масового страху, яка у 1920–40-і рр. стала однією з гол. тем демократ. та антифашист., гуманіст. літ-ри – від К. Чапека й Б. Брехта до Ф. Кафки і Ж.-П. Сартра). Коли йдеться про громадян. проблему відповідальності письменника за все, що діється в його час у його суспільстві, коли посилаємося на знамениті слова Ж.-П. Сартра про відповідальність навіть письменниц. мовчання, – можемо згадати, що на поч. 20 ст. К. у своєму шедеврі «Intermezzo» висловив ці думки і цей громадян. настрій. Великою силою етич. зобов'язаності написана і 2-а частина повісті «Fata morgana» як відповідь на «вихвостовщину». Повість «Fata morgana» інсценізовано, поставлено в укр. театрах (зокрема у Київ. театрі ім. І. Франка, 1925; Черніг. театрі ім. Т. Шевченка, 1938).

Традиції К. в укр. літературі ще далеко не вичерпані. Вони кличуть до широчіні діапазону, глибини осягнення життя і до культури письма, до мудрого художниц. знання «добра» і «зла», яке не дозволить помилитися і взяти одне за друге, до постій. самовдосконалення, пошуку і новаторства.

Переклав українською мовою деякі твори Г. Гайне, А. Міцкевича, Е. Ожешко, Ф. Достоєвського та ін.; рос. - два оповідання І. Франка.

Про творчість К. знято фільми «Михайло Коцюбинський» (1958) та «Родина Коцюбинських» (1970, реж. Т. Левчук). За мотивами творів К. знято фільми «Навздогін за долею» (за оповіданням «Дорогою ціною», 1927, реж. М. Терещенко), «Фата моргана» (1931, реж. Б. Тягну), «Пекоптьор» (реж. В. Карасьов), «Коні не винні» (реж. С. Комар; усі - Одес. кіностудія худож. фільмів), «Криваві світанок» (реж. О. Швачко; усі - 1956), «Дорогою ціною» (1957, реж. М. Донської), «Тіні забутих предків» (1964, реж. С. Параджанов), «Подарунок на іменини» (1991, реж. Л. Осика; усі - Київ. кіностудія худож. фільмів ім. О. Довженка). 1927 засн. [Вінницький літературно-меморіальний музей М. Коцюбинського](#), від 1934 діє [Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник М. Коцюбинського](#), 2011 у смт Симеїз АР Крим відкрито Будинок-музей К. Письменнику встановлено погруддя у Чернігові (1939, на могилі) та Харкові (2007), пам'ятник у Вінниці (1989). Засн. 1981 Вінн. обл. літ. премію ім. К. (від 1992 - всеукр.). Іменем К. названо смт Михайло-Коцюбинське Черніг. обл. і смт Коцюбинське Київ. обл., Ніжин. укр. драм. театр та Вінн. пед. університет.

Основні твори

Твори. Т. 1-6. 1961-62; Т. 1-7. 1973-75; Т. 1-3. 1979; Т. 1-4. 1984-85; Т. 1-2. 1988 (усі - Львів).

Рекомендована література

1. Гнатюк В. Листи М. Коцюбинського до В. Гнатюка з передмовою і поясненнями В. Гнатюка. Л., 1914;
2. Єфремов С. Михайло Коцюбинський. К.; Ляйпціг, 1924;
3. Михайло Коцюбинський (до 75-річчя з дня народження): Зб. мат., статей, віршів та нарисів. В., 1930;
4. Листи М. М. Коцюбинського до О. І. Аплаксіної. К., 1938;
5. Возняк М. До зв'язків М. М. Коцюбинського з Галичиною. Л., 1941;
6. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ в. // Франко І. Літ.-крит. статті. К., 1950;
7. Іванов Л. Літературно-естетичні погляди Михайла Коцюбинського 1890-1900 рр. Дн., 1950;
8. Коцюбинська-Єфименко З. Михайло Коцюбинський: Життя і творчість. К., 1955;
9. Іванов Л. Михаил Коцюбинский. Москва, 1956;
10. Калениченко Н. Л. Михайло Коцюбинський. К., 1956;
11. Грицюта М. Коцюбинський і народна творчість. К., 1958;

12. Колесник П. Й. Коцюбинський – художник слова. К., 1964;
13. Грицюта М. С. Михайло Коцюбинський у слов'янських літературах. К., 1964;
14. Дзюба І. М. Солнцепоклонник (К століттю со дня рождження М. М. Коцюбинського) // Дружба народів. 1964. № 10;
15. Михайло Коцюбинський: Бібліогр. покажч. К., 1964;
16. Коцюбинська І. Спогади і розповіді про М. М. Коцюбинського. К., 1965;
17. Куп'янський Й. Я. Літопис життя і творчості Михайла Коцюбинського. К., 1965;
18. У вінок Михайлу Коцюбинському. К., 1967;
19. Калениченко Н. Великий сонцепоклонник. К., 1967;
20. М. М. Коцюбинський як громадський діяч: Док., мат., публікації. К., 1968;
21. Костенко М. Художня майстерність Михайла Коцюбинського. К., 1969;
22. Михайло Коцюбинський: Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах. К., 1970;
23. Погрібна Л. Твори М. Коцюбинського на екрані. К., 1971;
24. E. Wisniewska. O sztuce pisarskiej Mychajla Kociubynskiego. Wrocław; Warszawa; Krakow; Gdansk, 1973;
25. Черненко О. Михайло Коцюбинський – імпресіоніст: образ людини в творчості письменника. Мюнхен, 1977;
26. Калениченко Н. Л. Михайло Коцюбинський: Нарис життя і творчості. К., 1984;
27. Кузнецов Ю. Б. Поетика прози Михайла Коцюбинського. К., 1989.

Бібліографічний опис:

Коцюбинський Михайло Михайлович / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. - Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-1182>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).